

PEDAQOJİ FİKİR TARİXİ
ИСТОРИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ МЫСЛИ
HISTORY OF PEDAGOGICAL THOUGHT

UOT 372.

Muxtar Məmmədağlı oğlu Həsənov

*Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin
nəzdində İnşaat Kollecinin direktor müavini,
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertant*

Leyla Şiraslan qızı Nuruyeva

*Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin nəzdində İnşaat Kollecinin müəllimi,
Dil-ədəbiyyat və Humanitar Fənn Birləşmə komissiyasının sədri*

Günay Teyyub qızı Əliyeva

*Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universitetinin nəzdində İnşaat Kollecinin Azərbaycan dili və ədəbiyyat
müəllimi,
fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertant
<https://orcid.org/0009-0008-2597-2072>
[https://doi.org/10.69682/arti.2024.91\(4\).62-67](https://doi.org/10.69682/arti.2024.91(4).62-67)*

**MƏNTİQƏ, REAL GERÇƏKLIYƏ DAHA ÇOX SÖYKƏNƏN
AŞIQ ƏLƏSGƏR YARADICILIĞINDAN BƏZİ NÜMUNƏLƏR**

Мухтар Мамедтаги оглу Гасанов

*заместитель директора Строительного колледжа при Азербайджанском
Архитектурно-Строительном Университете,
диссертант по программе доктора философии*

Лейла Шираслан гызы Нуруева

*преподаватель Строительного колледжа при Азербайджанском
Архитектурно-Строительном Университете,
председатель объединенной комиссии лингвистики и гуманитарных наук*

Гюнай Тейуб гызы Алиева

*учитель Азербайджанского языка и литературы Строительного колледжа при Азербайджанском
Архитектурно-Строительном Университете,
диссертант по программе доктора философии
<https://orcid.org/0009-0008-2597-2072>*

**НЕКОТОРЫЕ ОБРАЗЦЫ ТВОРЧЕСТВА АШЫГ АЛЕСКЕРА,
ОСНОВАННЫЕ НА ЛОГИКЕ И РЕАЛЬНОСТИ**

Mukhtar Mammadtaghi Hasanov

*deputy director of the Construction College under the Azerbaijan University of Architecture and Civil
Engineering,
doctorial student in the program of doctor of philosophy*

Leyla Shiraslan Nuruyeva

*teacher of the Construction College under the Azerbaijan University of Architecture and Civil Engineering,
chairman of the Joint Commission of Linguistics and Humanities,*

Gunay Teyyub Aliyeva

*teacher of Azerbaijani language and literature of the Construction College under the Azerbaijan University
of Architecture and Construction,
doctorial student in the program of doctor of philosophy
<https://orcid.org/0009-0008-2597-2072>*

**SOME SAMPLES OF ASHYG ALESKER'S CREATIVITY,
BASED ON LOGIC AND REALITY**

Xülasə. Məqalədə Dünyanın maddi və mənəvi olaraq əksliyin vəhdəti qanununu üzrə mövcudluğu insanların genetik baxımından müsbət və mənfi qütblərə ayrıldığı göstərilməklə Türk millətinin də xarakterik xüsusiyyətlərinə toxunularaq türklərin müsbət qütbə aid olmaqla aktiv gen daşıyıcıları olduğu göstərilir. Dərin biliyə malik türklərin bir çox istiqamətlərdə olduğu kimi, ədəbiyyatda da çox böyük tarixi şəxsiyyətləri olmuşdur. Onlardan biri də mənəvi qütbə aid olan ruhumuzun qidası olan aşiq sənəti və onun zirvəsində dayananlardan biri də Aşiq Ələsgərdir. Aşiq Ələsgəri haqq aşığı adlandırmaqda yanılmayıblar. Onun yaradıcılığından seçmə nümunələr üzərində məntiqi izahlar verməklə müəlliflər Aşiq Ələsgərin həm də dərin məntiqə söykənən biliyinin olmasını ortaya qoyurlar. Bu işə çox saylı təhlillərə söykənən Aşiq Ələsgər haqqında deyilən fikirlər arasında yenilik kimi qiymətləndirilir.

Açar sözlər: *əksliyin vəhdəti, maddi və mənəvi, genetik xüsusiyyət, xarakterik xüsusiyyət, məntiq aşığı, haqq aşığı, rəqəmlərin fəlsəfəsi, türk fəlsəfi baxışı, informativ yanaşma*

Аннотация. В статье показано, что материальное и духовное существования мира с точки зрения генетики делится на положительные и отрицательные полюса. Турки относятся к положительному полюсу и являются активными носителями ген. Во многих областях, турки обладали глубокими знаниями, также в области литературы можно найти множество великих исторических личностей. Искусство Ашыг Алескера, принадлежащее к духовному полюсу, является пищей нашей души, он является одним из представителей этого искусства. Давая логические пояснения избранным образцам в своей работе, авторы раскрывают знания Ашыг Алескера, основанные на глубокой логике. Это считается новизной среди мнений об Ашыг Алескере, основанных на многочисленных анализах.

Ключевые слова: *единство противоположностей, материальное и духовное, генетическая особенность, характерная черта, логический ашыг, ашыг правды, истины, философия цифр, турецкий философский взгляд, информационный подход*

Abstract. In the article, the material and spiritual existence of the world is divided into positive and negative poles according to the law of the unity of opposites, and it is shown that the Turks belong to the positive pole and have active gene carriers. Turks with deep knowledge have had great historical personalities in literature as well as in many areas. One of them is the art of ashig, which belongs to the spiritual pole and is the food of our soul, and one of those who stand at its peak is Ashiq Alasgar. They did not make a mistake in calling Ashiq Alasgar the real ashig. By giving logical explanations on selected examples from his work, the authors reveal Ashiq Alasgar knowledge based on sleep logic. This is considered also novelty among the opinions about Ashiq Alasgar based on numerous (any) analyses.

Keywords: *unity of opposites, material and spiritual, genetic trait, characteristic trait, ashig's logic, the real ashig, philosophy of numbers, Turkish philosophical view, informative approach*

Tanrı dünyanı əksliyin vəhdətində yaratmışdır. Xeyir-şər, kişi-qadın, isti-soyuq, bərk-yumşaq, müsbət-mənfi, acı-şirin, maddi-mənəvi və s. Həm də dünyanı-maddi və mənəvi aləmi nizamlayacaq ruhu da vermişdir, bu ruh dünyaya səpələnmiş türklərə məxsusdur. Hər ziyanda bir fayda var demişlər. Səpələnmiş türklərin ruhu səpələnərək zəifləsə də onların birləşməyə, güclənməyə meylliliyi, onlardakı uzaqgörənlik

daim inamlı olmalarına və bərpa edilmənin təmin edilməsinə zəmin yaradır.

Hazırda informasiya texnologiyalarının geniş tətbiqinin ziyanlı tərəfi olsa da faydalı tərəfi daha böyükdür və bunun bütün xalqlara, insanlara faydası var. Türklərə olan faydası isə əvəzənilməzdir. Niyə məhz türklərə? Səpələnmiş türklərin əlaqələrinin təmin edilməsi, özünəqayıdışı, oyanması, güclənməsi, illərin həsrə

tinə son qoyulması üçün virtual məkanın üstünlüklərindən bəhrələnmək üçün şans yaranmışdır, dünyanın dörd bir yanında olan türklər əvvəlcə xəyalən, virtual yəni mənəvi birlik üçün bu imkandan maksimum faydalanmalıdırlar. Türkün bu birliyə genetik olaraq ehtiyacı var. Gec-tez genlər öz yükünü tələb edir və edəcək (1, s.87).

İnsanlar gündəlik həyatlarında özləri də bilmədən mənfi yüklülərin aktivləşməsinə şərait yaradırlar. Mənfi yüklülərin birliyinin güclənməsi isə insanlığı sonucda məhvə apara bilər. İnsanın məhvi bəşəriyyətin məhvidir. Mənfi yüklülərin birliyində “hamı mənim üçün çalışmalı, yaşamaq lazım gəlsə canını belə əsirgəməməlidir” prinsipi əldə rəhbər tutularaq – məhvə gedilən yoldur.

Müsbət yüklülərin birliyi, güclənməsi isə dünyanı pisliklərdən xilas edə bilər, müsbət yüklülərin – türklərin şüarı “hər kəs üçün, birliyimiz Turan üçün və bütün dünya üçün” olmalıdır. Çox şükürlər ki, Tanrı türk genlərinin yükünü müsbət yaratmışdır (2, s.19).

Türkün genetik yükü müsbət yaradılmışdır ki, dünyada haqsızlığın qarşısı alınsın. Təbii ki, haqq haradadırsa, nahaq - böhtan da onun yanındadır. Bu əksliyin vəhdətidir. Və əksinə, nahaq haradadırsa, haqq da əzilmiş, sıxılmış vəziyyətdə onun yanındadır. Genetik yükü mənfi olanlar, “parçala, dağıt, ələ keçir, zəbt et” üçün yaşayırsa, haqq onun qarşısındadır, yəni “niyə? nədir günahı? dayan, qoy yaşasın, yardım et, əl tut, dəstək ver” və s. şəklindəki fikirlərlə. Necə ki, Fələstində İsrailin törətdiyi haqsızlığa, Türkiyədə genetik yükü müsbət olanlar meydanlara çıxıb etiraz etdiyi, dünyanın diqqətinə çatdırmaları, bəşəriyyət qarşısında həyəcan siqnalları çalmaları, Afrikada aclığa, səfalətə daha çox narahat olan, etiraz edən türk genlərinin səsidir. Ukraynada Rusiyanın haqsız hücumuna, etiraz səsidir. Dünyanın səsinə səs verən türklərin özlərinin sıx əlaqəsi, birliyi təmin edilməlidir. Bütün türk dünyasında baş verənlər daim izlənməli, gündəmdə saxlanmalı, hər tərəfdə, istər Suriyada, istər İraqda, istərsə Doğu Türküstanda baş verənlərə vaxtında münasibət bildirmək lazımdır.

Haqqı dərk etmək, düşünmək müsbət yükə aid olan məsələdir. Bu yükü Tanrı türklərə zaman - məkan - genetik faktorların birgə kombinasiyası ilə bəxş etmiş və etməkdədir. Hər üç

faktor daim hərəkətdə, dəyişmədədir. Genetik yük özü də dəyişir, genin yükü müsbətdirsə və ona uyğun fəaliyyət göstərmirsə, yəni haqqa göz yumursa, passivlik, laqeydlik və s. çoxluq təşkil edərsə, dəyişikliyə məruz qalır, mənfiyə meyillənir. Tanrı verdiyi müsbət yükün özünü də qorumaq lazımdır, ona layiq olmaq gərəkdir. Eyni qayda ilə mənfi yük də mənfiyindən əl çəkirsə müsbətə meyillənir. Bu yaxşı haldır, əgər sonacan gedəcəksə.

Ruhun özünü də daim gündəmdə saxlamaq, qəlbin səsinə səs vermək, onu cilalamaq lazımdır. İnsanlara dərğahdan gələn informasiyalar, impulslar vəhy şəklində ötürülür bu məntiqin imkanları ilə, qanunauyğunluqları ilə mənimsənilir. Qədimdə insanlara daha çox məntiqi informasiyalar sazın gücü ilə dastanlar formasında çatdırılıb (8, s.104). Hər dastan dinləmək, kino izləmək kimi bir məna daşıyır. Musiqi alətlərində milliliyimizi əks etdirən 3 mərhələli qapalı sistemdə daha çox informasiya ruhun cilalanması ilə bağlı üstünlük sazın üzərinə düşür. Zəngin informasiya sazda 5 sənətin birliyi ilə bağlıdır. Məsələn, muğam ifa etmək üçün muğamın tələb etdiyi səsi çıxaracaq genetik kod lazımdır. Hər boğaz muğamda zəngülə vura bilməz. Erməni muğam ifa etmək istəyər, yəni onu oğurlamağa cəhd edər, lakin ifa edə bilməz, yenisini yarada bilməz. Çünki onlar daha çox Tanrıya deyil, Şeytana meyilli olduqlarından, genetik kodları zamandan asılı olaraq ona uyğunlaşmışdır. Yəni onun genetik yükü mənfidir, onun səs telləri ona uyğunlaşmamışdır, yekunda oğru cilidinə düşmüşdür.

Aşıq Ələsgər yaradıcılığında məntiqi fikirlər geniş yer alır, onun misralarından bir neçəsinə məntiqi yanaşsaq baxıb görürük ki, burada sehrli aləmin yaradılışı ilə bağlı fəlsəfi-məntiqi izahlar diqqət çəkir. Hamımız bilir ki, onluq rəqəmlərin yaradıcıları türkdür, yəni uyğur qardaşlarımızdır. Uyğurlar hazırda Çinin müstəmləkəsində olduqlarından bu kəşfi Çin özününkü hesab etməkdədir. Yəni aşıq Ələsgər onluq rəqəmlərin elmi fəlsəfi mənalərini şerin misraları ilə aydınlatmağa çalışır (3, s. 425).

Yaradan yaradıb külli-ələmi,
Arif olan bu fərmana “can” desin.
Yeddi yer, yeddi göy, yeddi də damu,
Səkkiz Cənnəti-Rizvana “can” desin.

Bildiyimiz kimi, onluq say sisteminin əsası 0-9 rəqəmləridir və bu 8 kubun əmələ gətirdiyi 0-9 rəqəmləri ilə ifadə olunur (5, s.21). Yəni belə təsəvvür edək masa üzərində heç bir kub yoxdursa “0”, 1 kub qoyduqda 1, 2-ni qoyduqda 2, 3-nü qoyduqda 3 və 4 ədəd kub altıda, 4 ədəd kub üstə olmaqla 8 kub yerləşdirsək, 0-8 rəqəmləri ifadə olundu. “9” rəqəmi isə 8 kubun birlikdə əmələ gətirdiyi 9-cu kub, yəni “9”-u ifadə edəcəkdir. Bu rəqəmləri qədim türk fəlsəfi baxışlarına istinadən izah etsək:

- “0”- yox, boşluq, yox adlandırdığımız mənəvi aləmdir;

- “1” – Tanrıdır, təkdir, kainatın yaradıcısı, sahibidir;

- “2” – əksliyin vəhdətidir, yəni xeyir-şər, gecə-gündüz, isti-soyuq, acı-şirin, oğlan-qız və s.;

- “3” – vəhdətin, yəni mübarizənin nəticəsidir, yəni qısacası nəticədir;

- “4” – tərəf anlayışı, yəni sağ, sol, qabaq və arxa tərəfidir;

- “5” – 4 tərəfin mərkəzidir, simmetriya mərkəzidir, yəni tərəflər arası simmetriyadır;

- “6” – həcmdir, simmetrikiyə uyğun müstəvilər toplusudur, kubdur;

- “7” – həcmə yaratdığı qatlardır, yəni dünyanın yeddi qatıdır;

- “8” – cənnətdir, yəni qatların ən yaxşısı, ən möhkəmidir, mələklərin cəmləşdiyi qatdır;

- “9” – bütün kainatı içinə alan Dərgahdır, bütün onluq rəqəmlər 9-cu kubun içərisindədir (6, s.53).

Aşıq Ələsgər də bu fəlsəfədən məlumatlıdır və misralarında dünyanın 7 qatı barədə və eləcə də 8-ci qatın cənnət olduğunu Yəni kainatın maddi aləm kimi, yəni məkan olaraq 7 qatdan ibarət olduğuna diqqət çəkir, 8-ci qatın mələklərə aid olduğunu söyləyir. 8-ci qat maddidən mənəviyə keçiddir bu isə mələklərə aiddir. Mələklərə məxsus olan 8-ci qat Dərgahın qoruyucusu Tanrıya gedən yolun sonunda qərarlanıb. Haqqa yüksələnlərin və fikirlərin süzgəcdən keçirilməsi, filtr edilərək real çəki, real qiymət, real mövqe və qərarlaşacaq əbədi məkanın təftiş edilməsi üçün mələklərə aid olan məkandır (7, s. 250).

On iki aya qərar qoyub – bir ildi,
Altısı müttəsil, çox mütədildi,
Üçü bəddi, həmrəh olmaq müşgüldü,
Qəsd eylər qovğaya, qana “can” desin.

Zamanın təkrarlanaraq irəliyə hərəkəti real gerçəklikdir (10, s.101). Təkrarlanmanın 364-365 gün olduğu və əksliyin vəhdətindən asılı olaraq türk təqvimi ilə 4 fəsil, 12 aya bölünmüşdür. 12 aya bölünən xeyir və şər günləri bərabər bölünmüşdür. İsti və soyuğun mübarizəsində 3 ay yaz və 3 ay payız gözəldir, isti və soyuq bərabər həddədir. 3 ay isti və 3 ay soyuqda isə bərabərlik kəmiyyət xarakterlidir, keyfiyyət fərqlidir, əks qütblərdir, normalıqdan aşırıdır, həddində deyil və yaşam üçün, vücut üçün narahat durumdur.

Novruzda bahara deyərlər “bəli”,
Gah kamala yetər, gah olar dəli.
Gün vuranda, güneylərdən sel gəli,
Qüzey istər, zimistana “can” desin.

Yazın bir ayında xoş keçsə illər,
Zoğ verib rişədən, açılar güllər.
Qışın zəmhərin çəkən bülbüllər
Şeyda olsun, gülüstana “can” desin.

Kükrər dağlar, bir-birindən deyini,
Seçmək olmaz gədasını, bəyini.
Fərvərdində səbzə libas geyini,
Göydən yağın ağ neysana “can” desin.

Türk törələrinə görə vücutun rahatlığı və təbiətdə isti və soyuğun mübarizəsi fonunda ruhumuz maddi hesab edilən vücutumuzu bu harmoniyaya uyğunlaşdırmağa çalışır, yəni soyuqda istiyə meyilli yəni arana, istidə soyuğa meyilli yəni yaylaqda məskunlaşmağa kökləyir, nizamlamağa, mövcudluğu qorumağa çalışır.

Aranda qalanlar meyl eylər bağa,
İsti vurur, bürkü dolar otağa.
Bəzənər gözəllər, çıxar yaylağa,
Mənzilgahlar ol mehmana “can” desin.

Ələsgər Yaylaq-Aran, Aran-Yaylaq dövriyyəsinin, təkrarlanmalı olduğunu şerin gücü ilə daha da lazımlı və vacib olduğunu önə çəkir və bu hadisəni təbiət gözəllikləri ilə vəsf edir ki, insanlar bu harmoniyadan qaçmasın, əməl etsinlər.

Yaylaq müntəzirdi, yolların gözlər,
Boyun əyər bənövşələr, nərgizlər.

Çeşməyə yetəndə gəlinlər, qızlar,
Göllərdə çalxanan sona “can” desin.

Olar gözəllərin əhdi-peymanı,
Alaçıq qurulcaq, kəsər qurbanı.
Ələsgər şəninə desin dastanı,
Fəxr eləsin, doğan ana “can” desin.

Yəni yayda aranda, qışda yaylaqda qalmaq məsləhət görülmür, buna əməl etmədikdə, insan vücudu əziyyət çəkir, dünyadan, həyatdan bezikir, yarandığına pəşiman olmasın deyə təbiətlə hərəkət etməyi məsləhət görür. Yəni yayda Yaylaqda, Qışda Aranda olun deyir. Yəni təbiətin harmoniyasına uyğunlaşın deyir. Əks halda baş verəcək çətinliklərə dözməli olacağımızı aşağıdakı misralarla dilə gətirir:

İnsan payız ölə, yazda dirilə,
Zimistanda boran-qarı çəkmiyə.
Günü-gündən işi düşər müşgülə,
Hər kəs namus, qeyrət, arı çəkmiyə.

Ələsgər əksliyin vəhdətinə işarə vuraraq qeyd edir ki, gündüz gecəyə, gecələr gündüzə meylli, acı şirinə, şirin acıya meylli, isti-soyuğa, soyuq da istiyə meylli olduğunu, yəni xeyrin şərə, şərin də xeyirə ehtiyacı olduğunu misralarda vurğulayır.

Müxənnət zamana, bimürvət fələk,
Şamı sübhə, sübhü şama çəkirsen.
Ləhzədə açırsan min cürə kələk,
Gah pozursan, gah nizama çəkirsen.

Aşiq Ələsgər haqqı deməklə də real gerçəkliyi təsvir edə bilir, misralarında baharı canlandıraraq dağların yüksək ədalət nümayiş etdiyini heç kəsə fərq qoymadığını dilə gətirməklə insanları haqqa, ədalətə və real gerçəkliyə uyğunlaşmağa çağırır, insanları saxtalıqdan, haqsızlıqdan uzaqlaşdırmaq istəyir.

Bahar fəsli, yaz ayları gələndə
Süsənli, sünbüllü, lalalı dağlar.
Yoxsulu, ərbbabı, şahı, gədanı
Tutmaz bir-birindən alalı* dağlar.

Xəstə üçün təpəsində qar olur,
Hər cür çiçək açır, laləzar olur,

Çeşməsindən Abi-Həyat car olur,
Dağıdır möhnəti, məlalı dağlar.

Yazın bir ayıdı çox yaxşı çağın;
Kəsilməz çeşməndən gözəl yığnağın.
Axtarma motalın, yağın, qaymağın...
Zənbur çiçəyindən bal alı, dağlar!

Yayın əvvəlində dönərsən xana,
Son ayda bənzərsən yetkin bostana.
Payızın zəmhəri* qoyur vırana,
Dağıdır üstündən calalı, dağlar!

Gahdan çiskin tökər, gah duman eylər,
Gah gəlib-gedəni pərişan eylər,
Gahdan qeyzə gələr, nahaq qan eylər,
Dinşəməz haramı, halalı dağlar.

Ağ xalat bürünər, zərnişan geyməz,
Heç kəsi dindirib, xətrinə dəyməz.
Sərdara söz deməz, şaha baş əyməz,
Qüdrətdən səngərli, qalalı dağlar.

Köçər ellər, düşər səndən aralı,
Firqətindən gül-nərgizin saralı.
Ələsgər Məcnun tək yardan aralı,
Gəzər səndə dərdli, nalalı, dağlar!

Aşiq Ələsgərin bütün misraları real gerçəkliyi ifadə edir. Yəni şerlərdəki mənə, məzmun məntiqin gücü ilə qəlb qıran olmamalı, maddinin dalınca çox da qaçmamağı tövsiyə edir və onu şerlərində yüksək səviyyədə yadda qalan formada qafiyələrlə təqdim edir. Elmlə insanla elmsizi qarşı-qarşıya qoyaraq elmsizi maariflənməyə dəvət edir. Elmsiz insanın bir eli-obanı təmsil edə bilməsini mümkünsüz sayır. İnsanın məqsədli yaradıldığını, özbaşına olmadığını, haqq-hesab gününün olacağını inamla misralarında diqqətə çatdırır və hər kəsin çalışaraq deyilən eyhamlardan nə işə anlasın, əks halda kimsə onun qəlbini qıraraq aşiqar anladacaq (9, s.172).

Aşiq olub, diyar-diyar gəzənin,
Əvvəl, başda pür kamalı gərəkdin.
Oturub-durmaqla ədəbin bilə,
Mərifət elmində dolu gərəkdin.

Xalqa həqiqətdən mətləb qandıra,
Şeytanı öldürə, nəfsin yandıra,

El içində pak otura, pak dura,
Dalısınca xoş sədalı gərəkdi.

Danışdığı sözün qiymətin bilə,
Kəlməsindən ləlü gövhər süzülə,
Məcəzi danışa, məcəzi gülə,
Tamam sözü müəmmalı gərəkdi.

Arif ola, eyham ilə söz qana,
Naməhrəmdən şərm eyləyə, utana,
Saat kimi meyli haqqa dolana,
Doğru qəlbi, doğru yolu gərəkdi.

Ələsgər haqq sözün isbatın verə,
Əməlin mələklər yaza dəftərə,
Hər yanı istəsə, baxanda görə,
Təriqətdə bu sevdalı gərəkdi (11, s.341).

Aşiq Ələsgər bu misraları ilə elmə, haqqa böyük dəyər verərək bildirir ki, hər an belə haqqı unutmamalı, yalnız elmin gücü ilə, ona doğru can atmalı, cəmiyyətdə insanları arif olmağa, ədəb-ərkanlı olmağa, hətta danışmadan bir-birini anlamağı bacarmağa çağırır. Yəni insanların öz aralarında yaratdığı ünsiyyət vasitəsindən də daha vacib, daha çox real gerçəkliyə yaxın olan məntiqli olmağa, məntiqin dili ilə anlamağa çağırır. Tanrı öz yaratdıqları ilə ünsiyyətdədir,

Ədəbiyyat:

1. H. Məmmədzadə. “Kitabi Dədə Qorqud” və soykökümüzün qaynaqları. -Bakı: Ozan, - 2000 - 121s.
2. M. Həsənov. Yaddaş fenomenliyi. -Bakı: Elm və təhsil, -2023. -48 s.
3. H. İsmayılov. Göyçə aşığılları və el şairləri. -Bakı: Səda, -2006. -492 s.
4. Q. Namazov. Aşığın sazı və sözü. -Bakı: Yazıçı, -1980. -155 s.
5. M. Əkbərov. Kibernetika və din. -Bakı: Azərənəşr, -1966. -44 s.
6. M. Əkbərov. Riyaziyyat haqqında söhbətlər. -Bakı: Gənclik, -1969. – 68 s.
7. M. Həsənov. İnformasiya və insan. - Bakı: ARTİ, - 2016. -302s.
8. Muxtar Həsənov. Məntiq və kurikulum. -Bakı: ARTİ, - 2018. -429 s.
9. Z. İslam. Haqq yerindədi. -Bakı: Qanun, - 2009. -375 s.
10. M. Həsənov, Nuranə Həsənova. Şagirdlərdə məntiqi təfəkkürün inkişafı. -Bakı: Elm və Təhsil, - 2019. – 148 s.
11. Q. Zimistanoglu. Aşiq Ələsgərin bütün əsərləri. Bakı: OL MMC, -2014. – 486 s.

E-mail: hasanovmukhtar@gmail.com

Redaksiyaya daxil olub: 02. 07.2024